

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

О. С. Власюк, С. В. Кононенко

Статтю присвячено питанню формування нової моделі національної безпеки України. Визначено особливості нинішньої моделі (перехідної та дедалі більш кризової) й окреслено загальну структуру майбутньої. Запропоновано й апробовано трискладову теоретико-методологічну схему розуміння й розбудови сфери національної безпеки: «базис – система – інструмент».

Ключові слова: національна безпека, суспільство, політична система, держава, зовнішня політика.

Oleksandr Vlasiuk, Serhii Kononenko

TOPICAL ASPECTS OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY
MODEL IMPROVEMENT

The article deals with the problem of shaping anew of Ukrainian national security model. The main particularities of present day model (which is transitional and increasingly crisis-generating) and general structure of the next one are defined. Triple theoretical and methodological scheme – “basis – system – instrument” for national security system’ understanding and building is put forward.

Keywords: national security, society, political system, state, foreign policy.

Власюк Олександр Степанович – перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень, член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор

Кононенко Сергій Володимирович – радник при дирекції Національного інституту стратегічних досліджень, кандидат політичних наук, старший науковий співробітник

Нині дедалі більше стає очевидним, що модель національної безпеки, яка сформувалася в Україні впродовж останніх трьох років, є тимчасовим конструктом не лише в структурно-історичному, але й у політико-функціональному розумінні. Цей конструкт украї суперечливий, позначений контрастами, морально сумнівний. Він прискорено перетворюється зі зняття вирішення кризових ситуацій на їх генератора, провокуючи невдоволення патріотів і потураючи (своєю слабкістю) ворогам, які прагнуть одного – історичної поразки українського державотворення та перемоги агресора й колабораціоністів.

Сучасна модель національної безпеки України є еkleктичною нестійкою сумішшю, поєднуючи в собі несумісне: війну й переговори, санкції й торгівлю, агресивну пропаганду й щире прагнення донести «свою правду». Ця еkleктична нестійка конструкція тримається на такому само хисткому фундаменті: дотаційній економіці часткових реформ; крихкій політиці ситуаційних коаліцій та вибіркової деолігархізації; культурі пошуку нової національної ідентичності, європеїзації, протистояння «русскому миру». Подібна еkleктика

є свідченням тимчасовості, яку слід сприймати в контексті спровокованого кремлівською агресією переходу України від дегенеративної олігархії до плюралістичної демократії «широкої участі».

Модель національної безпеки, що склалася в Україні, починаючи з 2014 р., – це перехідний конструкт, який прискорено вичерпує свої можливості та, перебуваючи в кризовому стані, генерує подібні стани дедалі частіше. Виникнення цієї моделі під тиском непереборних обставин військово-політичного характеру (кремлівської агресії й колабораціонізму), було неминучим, а більшість її вад – об'єктивні. Унаслідок агресії, зради, територіальних втрат, економічної та політичної криз виникла в'язка, суперечлива, нестійка структура – мало зрозуміла та мало прийнятна (зокрема, у моральному й ідеологічному сенсах) переплетіння Мінського процесу й антитерористичної операції; торгівлі з ворогом та санкцій проти нього; зухвалої корупції та правової безпорадності; героїзму патріотів (передусім добровольців і волонтерів) та боягузливої байдужості, а подекуди й зради, реліктового масиву пострадянського міщанства; ненаситного глитайства олігархії та жертвовності

середнього класу; нахабної та брехливої кремлівської пропаганди й стриманої та м'якої, зорієнтованої на донесення «правди», а не перемогу над ворогом, української контрпропаганди; зростаючих тарифів і масових субсидій. Нинішня модель національної безпеки України прискорено виводжується, остаточною ознакою цього стане її перетворення на систему «дотацій та імітацій» – дегенеративну систему зовнішніх позик, державних субсидій та цілковитого імітування війни, реформ, незалежності.

Безпекова тематика є провідною в суспільно-політичному дискурсі й практиці. Вона не може бути **слабко розробленою**, а тим більше зігнорованою, оскільки завжди на часі й завжди нагальна. Необхідність подальшого розвитку й удосконалення системи національної безпеки України визначається й обґрунтовується в творчості академіка В. П. Горбуліна – провідного вітчизняного фахівця в цій галузі. Про це йдеться також у низці колективних монографій Національного інституту стратегічних досліджень, як-от: «Україна і Росія: дев'ятий вал чи китайська стіна»; «Донбас і Крим: ціна повернення»; «Світова гібридна війна: український фронт». Безпекова тематика найглибше розроблена в межах традиції реалізму (Г. Моргентау, Р. Арон, К. Томпсон, К. Волтц) та класичної політичної філософії Нового часу (Т. Гоббс, кардинал Рішельє, Д. Юм). І саме цінності, ідеї та схеми цих двох пізнавальних формацій та пластів історії політичної думки є надійним підґрунтям будь-якого дослідження в галузі міжнародної та національної безпеки.

Агресія Російської Федерації триває і може розширитись. За таких цілковито небезпечних умов потреба запровадження нової моделі національної безпеки України стає щодалі більш нагальною. Тому цілком природно, що частина досліджень у галузі безпекових і міжнародних студій **мають на меті** виокремлення структурних елементів цієї майбутньої моделі, а також її концептуальне окреслення й конструювання.

Україна постала перед необхідністю створення комплексної та цілісної системи національної безпеки – системи тривкої й тривалої, а не тимчасової й транзитивної. Зокрема, подібна система може уявлятися такою, що розгортається на трьох основних рівнях: загальносуспільному, системно-державному, зовнішньополітичному. Суспільство в цьому комплексі є джерелом ресурсів та базою лояльності; держава й політична система – мобілізуючим та організуючим факторами; зовнішня політика та її базові інструменти (дипломатія, збройні сили, пропаганда) – засобами втілення пріоритетів національної безпеки. Ідеться про реалізацію загальної схеми: **«базис – система – інструмент»**. Зовнішня політика постає в цій національно-безпековій структурі «вістрям» чи «ударною частиною». Слід наголосити, що йдеться

саме про модель національної безпеки, а не модель якогось ідеального суспільства – про таку форму структуризації й організації соціуму, яка найбільш сприятиме реалізації його безпекових пріоритетів. Більш того, зазначена модель є не стільки всеосяжним теоретичним конструктом, скільки системою стрижневих характеристик і структурних властивостей тих можливих моделей національної безпеки України, які зорієнтовані на тривалу боротьбу й остаточною перемогу, а не угодовство, користолюбство, продажність.

1. Загальносуспільні засади безпекової діяльності

Жодна зовнішньополітична система й система національної безпеки не зможе ефективно функціонувати тривалий час без надійного базису, який формується **потужним, збалансованим, самодостатнім, опірним** суспільством. І саме останнє постає тим ґрунтом, на якому проростають державна, зовнішньополітична, національно-безпекова структури: що «поживніший» ґрунт, то «розлогіші» структури. Навіть найбільш видатні дипломати, воєначальники, державні діячі, не маючи соціальної опори та ресурсного базису, досить нетривалий історичний час зможуть підтримувати високий статус власної держави в міжнародних відносинах та адекватно відповідати на виклики національної безпеки.

Держава, здійснюючи свою безпекову й зовнішньополітичну діяльність, передусім опирається на власне суспільство, живлячись його ресурсами. Зовнішня допомога й підтримка також відіграють певну роль, однак їхній обсяг приблизно відповідає рівню зовнішньої залежності. Винятково **потужне суспільство** може бути надійним і міцним базисом системи зовнішньої політики й національної безпеки, живлячи ці системи людьми, матеріальними ресурсами, лояльністю. Потужне суспільство є добре структурованим і максимально самоорганізованим. Потужне суспільство здатне швидко й ефективно змобілізуватися в разі критичної загрози національній безпеці.

Зовнішня, а також безпекова політики держави повинні спиратися на потужний, добре збалансований загальносуспільний фундамент. Передусім ідеться про стратифікаційну рівновагу. **Збалансоване суспільство**, по-перше, не може бути соціально-економічно поляризованим, складаючись із вкрай зuboжілої більшості й надбагатої меншості. Подібне суспільство повинно містити максимально розвинений і великий середній клас, що динамічно розширюється вгору й униз стратифікаційною ієрархією, поступово поглинаючи вищі й нижчі класи та долаючи елітаризм. По-друге, йдеться також про структурно-організаційну рівновагу. Збалансоване суспільство оптимально поєднує національний і громадянський елементи, постаючи синтезом максимально консолідованого

й цілісного національного суспільства та максимально плюралістичного й ініціативного громадянського суспільства. По-третє, не треба забувати про політичну рівновагу. Збалансоване суспільство має становити максимально цілісну політію – без розколів і протистоянь.

Ефективна зовнішня й безпекова політики держави неможливі без потужного й збалансованого соціального базису. Водночас цей базис має бути ще й якомога автономним щодо зовнішніх впливів і залежностей. Йдеться про формування **самодостатнього суспільства**, яке здатне: вижити й вистояти за максимально несприятливих зовнішніх умов та за мінімальної міжнародної підтримки; тривалий час боротися й існувати без належності до міждержавних оборонних союзів, систем колективної безпеки, інтеграційних об'єднань; витримати ворожу облогу й зовнішню ізоляцію. Самодостатність не суперечить інтеграції – структурно автономні соціуми й держави спроможні до значно ефективніших інтеграційних стратегій і постають більш вагомими (та й, врешті-решт, бажаними) учасниками безпекових та інтеграційних блоків.

Суспільство набуває самодостатності, якщо містить у своєму осерді відповідні структури – **структури самодостатності**, які в сукупності становлять каркас («кістяк») відповідного суспільства. Їх поділяють на чотири основні структурні групи: критичні для виживання держави та соціуму ресурси (передусім людські й природні); добре налагоджені й тісно інтегровані системи життєзабезпечення (збройні сили та військово-промисловий комплекс, державне адміністрування, освіта, охорона здоров'я, базові технологічні цикли); відповідне цим системам кадрове забезпечення (корпуси офіцерів, інженерів, лікарів, викладачів і науковців); ціннісно-нормативні (ідеологічні зокрема) комплекси, покликані обґрунтувати й легітимізувати структури самодостатності.

Нарешті, суспільству, що перебуває в основі ефективної зовнішньої та безпекової державної політики, належить бути здатним до опору зовнішнім загрозам і внутрішнім небезпекам, які ці загрози підсилюють чи провокують їх появу. Йдеться про **опірне суспільство**, в якому: сформовано структури загальнонародної військово-патріотичної самоорганізації; існує готовність і спроможність до масового локального опору зовнішній агресії та масової («народної») стримуючої відплати агресору; громадськість бере максимальну участь у виробленні й здійсненні зовнішньої та безпекової політики держави. Таке суспільство постає головним елементом інфраструктури тотальної війни – всенародної оборонної війни проти агресора за державну незалежність і національне визволення. Соціальна опірність також передбачає загальносуспільну консолідацію навколо спільних політико-культурних цінностей: державної

незалежності, національної єдності, соціальної справедливості, відповідальності перед країною, збройного опору агресору.

2. Системно-державні засади національної безпеки

Політична система (разом із рештою систем суспільства) і держава відіграють ключову роль у механізмі зовнішньої політики й національної безпеки. У межах схеми «базис – система – інструмент» вони постають опосередкованою ланкою, через яку загальносуспільний ресурс конвертується в реальну зовнішньополітичну й безпекову діяльність. Завдяки цьому створюється потужний мобілізаційний механізм, який робить суспільство боєздатним, а національну безпеку й зовнішню політику – ефективними. На сьогодні в Україні ця серединна ланка наведеної вище схеми залишається доволі слабкою.

Політична система відіграє ключову роль у формуванні системно-державного мобілізаційного механізму, оскільки саме вона покликана впорядковувати суспільне життя. Трансформація цієї системи в контексті реалізації безпекових пріоритетів України передбачає: створення дієздатної демократії, позбавленої ознак олігархії; подолання олігархічного елітаризму та розширення участі громадськості в політичних процесах і прийнятті політичних рішень на всіх рівнях; підвищення ефективності й «прозорості» інститутів і процедур вітчизняної демократії; збереження позитивного досвіду національного демократичного будівництва та відповідних цьому досвіду національних особливостей вітчизняної демократії. Процес деолігархізації української політики надасть можливість багаторазово примножити потенціал та ефективність системи національної безпеки. Очевидно, що мова йде про тривалий історичний процес – наступний етап розвитку держави Україна, найважливішим аспектом якого стане демонтаж олігархічної демократії та побудова плюралістичної демократії «широкої участі», в якій ключову роль відіграватиме саме середній клас.

Взаємозв'язок, а не одностороння детермінованість, політики й економіки знаходить своє відображення і в системі національної безпеки. Економіка живить політику, а політика впорядковує економіку. Потужна й динамічна економічна система є важливою умовою ефективної та легітимної політичної системи масової участі. Водночас варто зауважити, що саме політика надає форму економіці, визначаючи її структуру, правила функціонування, стратегічні цілі й історичні напрями розвитку. Це політика оформлює економічну динаміку й структуру економічне життя.

Політична діяльність передусім керується цінністю «безпеки». Політика впорядковує економіку, організовує її й управляє нею насамперед з огляду

на зазначену цінність. З точки зору національної безпеки чільну роль відіграє мобілізаційний потенціал економічної системи – її спроможність швидко й ефективно зосередитись і функціонувати за умов війни. Проте не меншу роль відіграє технологічний потенціал цієї системи. Високі технології не лише ключовий фактор економічного розвитку. Вони також фундаментальний фактор обороноздатності країни, адже високотехнологічні держави й суспільства зазвичай мають потужні й ефективні збройні сили.

Національна та безпекова діяльність, подібно до всіх інших соціальних дій і взаємодій, скеровується відповідними цінностями. Вона також має свою культуру (культуру «національної безпеки»), що становить сегмент соціокультурної системи суспільства. Національна безпека містить важливий ціннісний вимір. Його роль зростає в демократичних державах і суспільствах, оскільки вони позбавлені права застосовувати суто авторитарні механізми військово-політичної мобілізації та «примусу» населення до війни. Боездатні й самостійні демократії мають відповідну цим якостям культуру, яка ґрунтується на цінностях патріотизму, громадянської мужності й відповідальності, свободи людини й незалежності держави, національної честі й гідності. Спонукання громадян до боротьби з агресором та опору окупанту здійснюється за допомогою ціннісно-культурних чинників. І саме вони визначають, у яких формах відбуваються зазначені боротьба й опір та чи відбуваються взагалі. Розвиток системи національної безпеки України передбачає трансформацію всієї соціокультурної системи країни – переформування ціннісних засад безпекової діяльності й творення нової безпекової культури, що адекватно відповідатиме умовам війни й агресії.

Держава – це головний сполучний елемент між-системної констеляції суспільства, що відіграє ключову роль у системі національної безпеки. Вона постає політичним інститутом, який більшою чи меншою мірою присутній у всіх сферах суспільного життя. Держава є головним елементом системи національної безпеки, оскільки саме вона залучає й акумулює ресурси суспільства, конвертуючи їх у реальну безпекову й зовнішню політику. Слабка державність унеможлиблює ефективне функціонування зазначеної системи, що, зокрема, ілюструється історичним досвідом України останніх років.

Незалежність є базовою цінністю, яку сповідує держава не лише в зовнішній, але й у внутрішній політиці. Ідеться про подвійну незалежність – внутрішню та зовнішню.

Перша (внутрішня незалежність) передбачає збереження державою характеру загальнонаціональної та універсальної інституції, що перебуває «над» внутрішніми поділами й приватними

інтересами, діючи в інтересах «усіх», а також не припускає привласнення («приватизації») державної влади приватними особами та групами (саме це відбувається в олігархіях) та перетворення інституту державності на приватну корпорацію.

Друга (зовнішня незалежність) передбачає спроможність і готовність держави захистити свою цілісність і непорушність власних кордонів; здійснювати самостійні зовнішньополітичні стратегії на підставі винятково національних інтересів; мінімізувати залежність від зовнішніх чинників та їх втручання та вплив на внутрішню політику. Ідеться про **концепцію «захисту трьох суверенітетів»**. Згідно з нею держава, що справді прагне бути незалежною, покликана захистити три суверенітети: національний суверенітет як непорушне право нації заснувати й зберігати власну державність; народний суверенітет як непорушне право народу (спільноти громадян) обирати прийнятний для себе суспільний лад і політичний устрій; власне державний суверенітет як непорушне право держави на самостійну, без втручань ззовні, внутрішню й зовнішню політику.

3. Зовнішньополітичні засади національної безпеки

Зовнішня політика відіграє в системі національної безпеки роль інструмента («вістря» чи «ударної частини»). Саме завдяки їй реалізуються національні та безпекові пріоритети. Інакше кажучи, у схемі «базис – система – інструмент» зовнішня політика є останньою ланкою, спрямованою на докладення суспільного й державного потенціалу. Зовнішньополітична й національно-безпекова сфери не просто споріднені – вони в багатьох випадках накладаються. Так, «безпека» залишається головною цінністю політики, у т. ч. й зовнішньої.

Зовнішня політика сучасної держави, зокрема й української, розгортається на трьох базових рівнях: глобальному, регіональному, національно-державному. Головною метою зовнішньополітичної діяльності України на першому рівні є уникнення периферизації у міжнародних відносинах. У їхніх межах діють потужні периферизуючі сили, які понижують міжнародний статус частини держав, переміщуючи їх на нижчі щаблі владно-силової ієрархії світу. Таким чином, у міжнародних відносинах відбувається постійна вертикальна циркуляція, коли одні держави переміщуються на вищі щаблі глобальної владно-силової ієрархії, натомість інші переходять на нижчі щаблі цієї ієрархії, тобто периферизуються, перетворюючись на слабких і залежних учасників міжнародних відносин та опиняючись на периферії («узбіччі») світових справ і світових процесів. Для України загроза периферизації була завжди актуальною, однак нині вона як ніколи очевидна.

На сьогодні глобальний потенціал Української держави є вкрай малим. Тому Україні доцільно зосередитись на зміцненні й розвитку її регіональних позицій, що передбачає: повноцінну геостратегічну самореалізацію держави за трьома основними векторами – **євроатлантичним (західним), євразійським (пострадянським), чорноморським (південним)**. Комплексне геополітичне розташування Української держави повинне бути конвертоване в так само комплексну зовнішню політику. Безперечно, євроатлантична сфера становить головний об'єкт спрямування і «зону концентрації» українських зовнішньополітичних зусиль. Утім саме на пострадянському просторі міститься найбільше загроз національній безпеці України, тому ігнорування цього геостратегічного вектора не лише недалекоглядне, але й небезпечне. Південний (чорноморський) напрям зовнішньо-просторової реалізації Української держави також має незамінне безпекове, політико-дипломатичне, економічне значення, оскільки відкриває Україні вихід до нових геополітичних обширів: нових союзників, нових ринків, нових економічних можливостей.

Національно-державний рівень відіграє ключову роль у системі зовнішньої політики й національної безпеки. Саме на цьому рівні концентрується потенціал держави, який надалі «розподіляється» між усіма трьома рівнями зовнішньополітичної активності. Роль зазначеного потенціалу в реалізації державних інтересів та пріоритетів зовнішньої політики й національної безпеки визначальна. І винятково сильна держава є бажаним союзником та бажаним учасником інтеграційних об'єднань і систем колективної безпеки. Ступінь активності й залученості на глобальному та регіональному рівнях зовнішньополітичної діяльності залежить від обсягу державної могутності, сконцентрованої на національно-державному рівні. Союзнницькі, безпекові, інтеграційні стратегії держави визначаються цим обсягом, а також спроможністю його наростити й реалізувати. Національно-державний рівень зовнішньої політики постає сферою розгорнення та відточування трьох основних інструментів зовнішньополітичної діяльності: **дипломатії, збройних сил, пропаганди**. Слабкість хоча б одного з них робить безсилою всю зовнішню політику.

3.1. Дипломатія. Вона була й залишається провідним засобом зовнішньої політики, дію якого спрямовано на захист національних інтересів, досягнення зовнішньополітичних цілей, реалізацію пріоритетів національної безпеки мирним шляхом – передусім шляхом переговорів. Дипломатія має низку переваг перед двома іншими інструментами зовнішньої політики. Головною серед цих переваг є цілковито мирний (ненасильницький) характер дипломатичної практики. Дипломатія досить «вигідний» (найменш витратний) інструмент зовнішньополітичної діяльності. Результати

дипломатичного успіху зазвичай багаторазово перевершують ресурси, витрачені на його досягнення, – дипломатія «коштує дешевше», ніж збройні сили. Водночас перша не здатна цілковито підмінити другі. У часи війни дипломатія відіграє допоміжну роль, її значення зростає на початку та наприкінці збройних конфліктів.

Українська дипломатія вже пододала досить складний і суперечливий шлях формування. Вона має певні успіхи й доволі глибокі традиції. І саме впродовж останніх буремних років викристалізувалися ті особливості української дипломатії, які перетворюють її на потужний і дієздатний інструмент зовнішньої політики. Передусім ідеться про беззастережну зорієнтованість на **захист державної незалежності**. Самостійність і суверенність Української держави постає головною цінністю її дипломатії. Подібна ціннісна установка вимагає уникати винесення будь-яких важливих внутрішньополітичних питань на міжнародне обговорення – уникати перетворення цих питань на предмет дипломатичного торгу, оскільки важливим завданням зовнішньої політики, і дипломатії як її головного інструменту, є захист внутрішньої політики.

Суттєва риса дипломатії сучасної України, яку належить розвивати й зміцнювати передусім в інтересах національної безпеки, полягає у її **винятковій миролюбності**. Українських дипломатів важко навіть уявити в ролі паліїв війни чи провокаторів збройних конфліктів. Дипломатія сучасної України найбільш відповідає природі цього різновиду соціальної практики – вона зорієнтована на мирне співіснування й злагоду між народами та країнами. Однак ідеться не про мир за будь-яку ціну, а мир, що ґрунтується на «балансі сил», тобто тривалий і стабільний. Тому одна з основних ознак фаховості дипломата якраз і полягає у його вмінні визначати ступінь збалансованості міжнародних відносин та шляхи досягнення такої збалансованості.

Сучасна українська дипломатія прагне бути максимально ефективною, тобто досягнути якомога більших результатів за мінімальних витрат. Така дипломатична **ефективність** передбачає наслідування низки настанов, що артикулюються на підставі новітнього зовнішньополітичного досвіду держави Україна.

По-перше, предмет перемовин має бути максимально вузьким і підлягати якнайшвидшому вирішенню. Натомість широкий спектр питань переговорного процесу, що або не полагоджуються найближчим часом, або не можуть бути владнані загалом, робить переговорний процес і непотрібним і небезпечним, перетворюючи його на один із чинників поглиблення конфлікту. По-друге, підготовка переговорів важить більше, ніж власне переговори, які не варто розпочинати негайно

та проводити під тиском нагальних обставин чи зовнішніх чинників. По-третє, у перемовинах щодо полагодження конфліктів слід максимально уникати двосторонності, передусім сепаратних домовленостей з агресором, а робити ставку на багатосторонність, тобто залучення всіх заінтересованих в полагожденні цього конфлікту сторін. Насамкінець, власне переговорний процес доволі часто більш значущий, ніж його передчасно формалізовані, у домовленостях чи договорах, результати.

Українська дипломатія має перспективи передусім як **демократична** дипломатія. Демократія є політичним устроєм масової участі. Тому вплив і втручання у зовнішню політику представників громадської думки, громадських діячів та організацій, партій та їх ідеологій, політичних лідерів й активістів – неминучі за умов цього устрою. Демократизм не означає популізм та непрофесійність (зайву «народність»). Зовнішня політика демократичних держав – багаторівнева, хоча визначальна роль у ній належить саме дипломатії як одному з трьох основних інструментів зовнішньополітичної діяльності. Водночас ефективність цього інструменту, передусім у демократіях, може бути суттєво підвищена безпосередньою взаємодією громадянських суспільств у межах так званої «народної дипломатії». Дипломат у своїй фаховій діяльності опирається на підтримку громадян і прагне їх розуміння. Урешті-решт, він і сам є громадянином.

3.2. Збройні сили. Війна була й залишається невід'ємною частиною міжнародних відносин, які перманентно й об'єктивно генерують її загрозу, перебуваючи в «тіні» війни. Саме тому збройні сили були й залишаються важливим інструментом зовнішньої політики. Український історичний досвід останніх трьох років цілковито підтверджує цю очевидну, хоча й напівзабуту та знівельовану псевдомиролюбною риторикою, істину. Зброя є досить витратним, небезпечним, антигуманним засобом зовнішньополітичної діяльності, поступаючись у цьому сенсі дипломатії. Водночас її відсутність в арсеналі зовнішньої політики робить країну беззахисною перед насильством ззовні. І саме військова слабкість провокує агресора. Відповідальна й миролюбна держава повинна зробити все, аби створити потужні збройні сили, а дипломатія цієї держави зобов'язана зробити все, аби не виникла потреба їх застосовувати.

Місце українських Збройних Сил – одного з трьох основних інструментів зовнішньої політики в реалізації пріоритетів національної безпеки – значною мірою визначається характером їх застосування. У цьому сенсі, під кутом зору саме зовнішньополітичної діяльності, доцільно висунути концепцію «**п'яти воєн**». Перша війна – це **тотальна війна** за державну незалежність, що передбачає цілковиту мобілізацію та залучення

всього суспільства включно з усіма силовими структурами держави. Друга війна – це **конвенційна міждержавна війна**, спрямована на захист національних інтересів і реалізацію пріоритетів національної безпеки, яка проводиться збройними силами за підтримки решти силових структур держави (передусім Національної гвардії). Третя війна – це **обмежена війна** в зонах локальних конфліктів низької або середньої інтенсивності, як на території України, так і поза її межами. До її ведення залучаються сили спеціальних операцій, а в разі необхідності – спеціальні підрозділи решти силових структур. Четверта війна – це **війна з організованою злочинністю**, разом із такими її небезпечними різновидами як колабораціонізм, сепаратизм і тероризм. Вона проводиться силами Національної гвардії України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України. П'ята війна – це «**війна зі стихією**». Ідеться про протистояння стихійним лихам та екологічним катастрофам, що може вимагати тотальної мобілізації всього суспільства й усіх силових структур, а не лише Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

3.3. Пропаганда. Сучасна зовнішня політика неможлива без відповідного пропагандистського супроводу. Дипломатія, залишаючись головним інструментом зовнішньополітичної діяльності, занадто вузькофахова («кабінетна») форма міжнародної взаємодії. Вона потребує пропагандистської підтримки, зорієнтованої на громадськість інших країн. Зовнішньополітична пропаганда має на меті деморалізацію, перенавернення, здобуття прихильності, зміну настроїв громадськості держав – об'єктів пропагандистських зусиль. Роль цього зовнішньополітичного засобу особливо зростає за умов інформаційної війни, що передує початку бойових дій та супроводжує їх надалі. Пропагандистський інструмент зовнішньополітичної діяльності зорієнтований на масовий вплив. Водночас він потребує загальнонаціональної підтримки й ідейного живлення з боку власного суспільства – політичних і громадських організацій, засобів масової інформації, ціннісних спільнот і діячів культури, носіїв і творців цінностей (передусім ідеологій).

Пропаганда в зовнішній політиці не може мати власної («внутрішньої») логіки чи своїх окремих цілей. Вона діє винятково в межах зовнішньополітичних курсів задля їх підтримки та посилення. Зовнішня політика, у якій пропагандист заступає дипломата й солдата, приречена на провал через авантюризм, галасливу недієздатність, втрату довіри як з боку міжнародної спільноти, так і власного народу. Пропагандистські зусилля у сфері зовнішньої політики, особливо під час війни, неминуче деформуватимуть смисли й спотворюватимуть факти. Пропаганда насамперед керується національними інтересами й пріоритетами

національної безпеки, а не прагненням «правди» та об'єктивності. Вона – не філософія й не наука. Пропаганда, як і ідеологія, упереджена за своєю сутністю, що робить саме ці два типи політичного мислення й політичної практики спорідненими. Пропагандистські зусилля потребують ідеологічного наповнення, а жодна ідеологія не проіснує тривалий час без пропагування. Зовнішньополітична пропаганда, особливо за часів війни, має на меті одне: здобуття перемоги й утвердження миру на засадах «балансу сил».

Висновки

Агресивні війни не припиняються за бажанням навіть максимально покірних і сльозливих їхніх жертв. Насправді все саме навпаки – слабкість цих жертв заохочує агресора. Україні вдалося вистояти й стримати Російську Федерацію ціною великих людських, територіальних і ресурсних втрат. Однак наша держава все ще залишається досить «спокусливим» об'єктом для кремлівського агресора та його поплічників-колабораціоністів, які не полишають своїх руйнівних намірів, позаяк не отримали руйнівної ж відсічі – їхні втрати не були демотируючими, їм не відбили збоченого бажання імперських авантюр (лікування збоченців-імперіалістів больовим шоком так і не відбулось). Таку відсіч належить дати вже в межах нової моделі національної безпеки, оскільки нинішня на стримуально-каральну відповідь не здатна. Модель, що існує, – це тимчасовий випадковий хисткий продукт непереборних обставин, зумовлених зовнішньою агресією та внутрішнім колабораціонізмом. Нині настав час для формування нової моделі – більш тривкої і тривалої, історично вкоріненої та раціонально сконструйованої, зорієнтованої на знищення ворогів та покарання зрадників.

Список використаних джерел

1. Арон Р. Мир і війна між націями / Реймон Арон ; [пер. з фр. В. Шовкун, З. Борисюк, Г. Філіпчук]. – К. : Юніверс, 2000. – 688 с.
2. Горбулін В. П., Власюк О. С., Кононенко С. В. Україна і Росія: дев'ятий вал чи Китайська стіна : монографія. – К. : НІСД, 2015. – 132 с.
3. Стіл переговорів посеред поля бою / В. П. Горбулін, С. В. Кононенко // Стратегічна панорама. – К. : НІСД, 2016. – Вип. № 1. – С. 5–18.

4. Українська зовнішня політика на межі епох : історичні досвіди й теоретичні висновки / О. С. Власюк, С. В. Кононенко // Стратегічна панорама. – К. : НІСД, 2016. – Вип. № 2. – С. 45–49.

5. Кононенко С. Форми політологічного розуміння міжнародних відносин : монографія. – К. : [б. м.], 2012. – 899 с.

6. Morgenthau H. J. Politics Among Nations : The Struggle for Power and Peace / Hans J. Morgenthau. – Fifth Edition, revised. – N. Y. : Alfred A. Knopf, 1978. – XXVII, 650 [4] p. – Bibliogr. : p. 591–611.

7. Waltz K. Theory of International Politics / Kenneth N. Waltz. – 1 ed. – N. Y. : McGraw-Hill Humanities, Inc., 1979. – 250 p.

8. Thompson K. Traditions and Values in Politics and Diplomacy : Theory and Practice / Kenneth W. Thompson. – Baton Rouge : Louisiana State University Press, 1992. – 353 p. – (Political Traditions in Foreign Policy Series).

References

1. Aron R. (2000). *Myr i viyna mizh natsiyamy [Peace and War among nations]*. – Kyiv : Yunivers [in Ukrainian].
2. Horbulin, V. P., Vlasiuk, O. S., & Kononenko, S. V. (2015). *Ukraina i Rosiia: deviatyi val chy Kytayska stina [Ukraine and Russia : the Decuman Wave or the Chinese Wall]*. Kyiv : NISD [in Ukrainian].
3. Horbulin, V. P., & Kononenko, S. V. (2016). *Stil perehovoriv posered polia boyu [Negotiation's table at the battle field]*. *Stratehichna Panorama – Strategic Panorama, 1*, 5–18 [in Ukrainian].
4. Vlasiuk, O. S., & Kononenko, S. V. (2016). *Ukrainska zovnishnia polityka na mezhi epokh : istorychni dosvidy y teoretychni vysnovky [Ukrainian foreign policy at the edge of the epochs : historical experiences and theoretical conclusions]* *Stratehichna Panorama – Strategic Panorama, 2*, 45–49 [in Ukrainian].
5. Kononenko, S. (2012). *Formy politologichnogo rozuminnia mizhnarodnykh vidnosyn [Forms of political understanding of international relations]*. Kyiv (n.p.) [in Ukrainian].
6. Morgenthau, H. J. (1978). *Politics Among Nations : The Struggle for Power and Peace*. New York : Alfred A. Knopf [in English].
7. Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. New York : McGraw-Hill Humanities, Inc. [in English].
8. Thompson, K. (1992). *Traditions and Values in Politics and Diplomacy : Theory and Practice*. Baton Rouge : Louisiana State University Press [in English].